

Jan Piltz
1870–1930

Urodził się w Aleksandrowie, w powiecie nieszawskim, w ówczesnej guberni warszawskiej. W 1888 r. ukończył gimnazjum realne w Warszawie i na dalsze studia pojechał do Szwajcarii. Początkowo studiował nauki przyrodnicze i matematykę na uniwersytecie w Zurychu, później, w 1890 r., przeniósł się do Berna, na studia lekarskie. W trakcie studiów pracował w Zakładzie Anatomii Mózgu profesora Konstantina Monakowa oraz jako asystent na katedrze anatomii i histologii profesora F. Stöhrasena. Po pięciu latach nauki uzyskał dyplom lekarza pozwalający mu na praktykę w Szwajcarii. Kolejne dwa lata miały niewątpliwie zasadniczy wpływ na

losy Piltza, pracował bowiem w klinice psychiatrycznej w Zurychu u profesora Augusta Forela, pioniera ruchu neuropsychiatrycznego, w którym to ruchu nauka szwajcarska zajmowała przodującą pozycję. Później przeniósł się do Genewy, gdzie pod kierownictwem profesorów E. Oliveta i A. Martina zapoznał się z najnowszymi pojęciami neurologii i psychiatrii.

W 1897 r. powrócił do Rosji, by w Petersburgu zdać dopełniające egzaminy maturalne z łaciny i greki a w Kazaniu nostryfikować dyplom lekarza pozwalający mu na praktykę w Cesarstwie. Przez kolejny rok pracował w petersburskiej klinice neuropatologii i psychiatrii Akademii Wojskowo-Medycznej u profesora Władimira Bechtierewa, pod kierunkiem którego obronił pracę doktorską. Wezwany do Szwajcarii przez następcę Forela, Eugeniusza Bleulera, został w 1898 r. jego asystentem w uniwersyteckiej klinice psychiatrycznej w Burghölzli, koło Zurychu, którą całkowicie zreorganizował. Po roku przeniósł się do Lozanny, gdzie w klinice psychiatrycznej profesora A. Mahaima rozpoczął badania nad odruchami źrenicznymi. Kontynuował je w Paryżu, w słynnej klinice neurologicznej Salpêtrière u profesora Josepha Déjerine'a.

W czasie swego długoletniego pobytu w Szwajcarii Piltz zapoznał się nie tylko z nowoczesną psychiatrią kliniczną, lecz także z budownictwem zakładów psychiatrycznych, z ich administracją, opieką psychiatryczną, zakładami dla dzieci upośledzonych umysłowo i z urządzeniami społecznymi, mającymi na celu zmniejszenie spożycia alkoholu a także z problemami sądowo-lekarskimi i profilaktyką.

Zdobyte doświadczenia przeniósł na ziemię polskie. Początkowo prowadził w Warszawie prywatną praktykę jako lekarz chorób nerwowych i umysłowych. W 1902 r. został ordynatorem oddziału neurologicznego w Praskim Szpitalu Miejskim, gdzie własnym sumptem utworzył pracownię histopatologiczną. W tym okresie jego prace badawcze dotyczyły rozszczepienia czucia w przypadkach urazów i schorzeń rdzenia kręgowego; prace te były podstawą przyznania mu w 1904 r. stopnia doktora medycyny na uniwersytecie w Lozannie.

W kwietniu 1905 r. wydział lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego powołał go na katedrę neurologii i psychiatrii. Początkowo pracował w ambulatorium, mieszczącym się w suterenie kliniki okulistycznej. Po czterech latach uporczywych wysiłków i starań Piltza u władz uniwersytetu, miasta Krakowa, a nawet władz centralnych w Wiedniu w 1908 r. rozpoczęła się budowa „prawdziwej” kliniki. W zapuszczonej okolicy Krakowa powstało całe miasteczko kliniczne. Położona w parku klinika składała się z 3 pawilonów, licznych pracowni naukowych, bogatego zaplecza gospodarczego i, jak powszechnie oceniano, dorównywała nowoczesnym klinikom Europy. Klinikę otwarto na kilka dni przed wybuchem I wojny światowej i, z konieczności, pracowała ona dla wojska, jako ośrodek neurologiczno-psychiatryczny Klinicznego Szpitala Fortecznego, obejmującego teren całej Małopolski Zachodniej. Jeszcze w trakcie wojny polsko-sowieckiej, Piltz zorganizował w niej dodatkowe oddziały szpitalne, w których leczono około 200 żołnierzy.

Od 1921 r. rozpoczął się normalny okres pracy kliniki, którą Piltz prowadził aż do swojej śmierci. Wykładał, prowadził badania, szczególnie zaś serdecznie opiekował się młodymi pracownikami naukowymi i studentami. Zwracał wielką uwagę na kulturę osób pracujących w klinice,

dbał o właściwy stosunek do pacjenta i jego rodziny, troszczył się o zewnętrzne strony życia klinicznego: czystość i porządek.

Nazwisko Piltza znane jest w światowej literaturze głównie w związku z badaniami odruchów źrenicznych. Są to przede wszystkim: odruch Westphala-Piltza (polegający na współruchowym zwiężaniu się źrenicy przy zaciskaniu powiek), odruch paradoksalny noszący jego imię (rozszerzanie się źrenicy przy jej oświetlaniu), odruch neurotoniczny z powolnym rozszerzaniem się źrenicy przy nastawieniu i ruchu zbieżnym, odruch ideoruchowy, występujący w skutek wyobrażenia sobie ciemności lub światła. Oprócz wymienionych odruchów, Piltz opisał także objawy dotyczące kształtu źrenic, ich wielkości, patologicznych zmian występujących w chorobach umysłowych, nerwowych i w rozwijającym się ustroju. W dziedzinie doświadczalno-anatomicznej prowadził badania nad korowymi ośrodkami zwiężającymi źrenice u królików i nad szlakami ośrodkowymi nerwów okoloruchowych. Dla ułatwienia badań zbudował specjalny aparat szczelinowo-kinematograficzny pozwalający na fotografowanie źrenicy w czasie jej ruchów. Piltz zajmował się także badaniami zaburzeń czucia w schorzeniach organicznych ośrodkowego układu nerwowego. W trzech pracach omawiających wyniki badań zwrócił uwagę na rozszczepienie czucia bólowego i ciepłego w schorzeniach urazowych rdzenia, przeculicę w paraliżu postępującym i zaburzenia czucia w obwodowych częściach kończyn w stwardnieniu rozsianym. Kolejnym zagadnieniem neurologicznym było śpiączkowe zapalenie mózgu. Opisał symptomy tej choroby i stwierdził, że jej różne formy kliniczne, płasawiczna i oczno-śpiączkowa mają tę samą etiologię.

W dziedzinie psychiatrii Piltz interesował się dziedzicznością. Efektem tych zainteresowań była klasyfikacja chorób umysłowych na dwa działy: choroby rodowe, występujące w kilku pokoleniach i choroby osobnicze, nie przenoszone na potomków. Była to zupełnie nowa klasyfikacja wypływająca z biologicznego ujmowania zjawisk psychopatologicznych. Swoje badania nad dziedzicznością Piltz uważał za przygotowawcze do wielkiej syntetycznej pracy o charakterach ludzkich.

Okres wojny skłonił go do podjęcia badań nad psychonerwicami mobilizacyjnymi i wojennymi. Opisał ich obrazy kliniczne, zauważył podobieństwo psychonerwic wojennych i czasu pokoju, co pozwoliło na stosowanie tych samych metod leczenia choroby w obu przypadkach. Prowadził też badania na temat padaczkowych zaburzeń psychicznych. Badał znaczenie picia alkoholu w patologii chorób psychicznych.

Wiele czasu Piltz poświęcił sprawom organizacji służb medycznych i szpitalnictwa. Dzięki jego staraniom utworzono w Małopolsce drugi, obok Kulparkowa pod Lwowem, zakład psychiatryczny w Kobierzynie pod Krakowem. W wydziale karnym prawa materialnego polskiej Komisji Kodyfikacyjnej, Piltz wspólnie z Rafałem Radziwiłłowiczem zajmował się opracowaniem kwestii nieczytelnosci. W zaproponowanej definicji odróżniał nieczytelnosc związana z niemożnością rozpoznania znaczenia czynu i niemożnością pokierowania, na podstawie tego rozpoznania, swoim działaniem. Przyczynił się do rozwoju neuropsychiatrii dziecięcej. Prowadził systematyczne wykłady z psychopatologii wieku dziecięcego dla nauczycieli szkół powszechnych i średnich. Przy klinice uruchomił poradnię dla dzieci z wadami wymowy oraz dla dzieci nerwowych i trudnych do wychowania. Marzył o stworzeniu specjalnego Instytutu Charakterologicznego, który byłby zakładem leczniczo-wychowawczym dla tych dzieci, a zarazem miałyby ustalić jakie cechy charakteru są konieczne dla rozwoju społeczeństwa polskiego. Te jego starania można uznać za zainicjowanie ruchu higieny psychicznej w Polsce, który Piltz reprezentował w roku 1930 na Międzynarodowym Kongresie podejmującym to zagadnienie w Waszyngtonie.

W Krakowie Piltz był prezesem tamtejszego Towarzystwa Lekarskiego (1911), założył Towarzystwo Neurologiczno-Psychiatryczne (1914) i, po jego rozdzieleniu na dwa odrębne stowarzyszenia, nadal im przewodniczył. Był członkiem szeregu zagranicznych towarzystw naukowych, w tym Towarzystwa Neurologicznego w Paryżu i Towarzystwa Psychiatrycznego w Londynie. Z kliniki Piltza wyszło wielu wybitnych neurologów i psychiatrów polskich.